

Föstudaginn 1. desember 1989.

Nr. 76/1988.

**Útgáfufélag Þjóðviljans,
Árni Bergmann og
Össur Skarphéðinsson**

(Sigurmar K. Albertsson hrl.)

gegn

Guðmundi G. Þórarinssyni

(Eiríkur Tómasson hrl.).

Ærumeiðingar. Miskabætur. Ómerking ummæla. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Guðmundur Jónsson, Bjarni K. Bjarnason, Haraldur Henrysson og Hrafn Bragason og Arnljótur Björnsson prófessor.

Áfrýjendur skutu máli þessu til Hæstaréttar fyrst með stefnu 12. október 1987, og var málið þingfest 2. nóvember s.á. Útivist varð af hálfu áfrýjenda 2. mars 1988, en með stefnu 10. mars s.á. var því að nýju skotið til Hæstaréttar.

Dómkröfur áfrýjenda eru í fyrsta lagi þær, að héraðsdómur verði ómerktur og málinu vísað frá héraðsdómi, í öðru lagi, að áfrýjendur Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson verði sýknaðir af öllum kröfum stefnanda í héraði, en niðurstaða héraðsdóms, að því er varðar Útgáfufélag Þjóðviljans, staðfest að öðru leyti en um málskostnað. Þá er krafist málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómkröfur stefnda eru þær aðallega, að kröfu áfrýjenda um frávisun málsins frá héraðsdómi verði hrundið og hinn áfrýjaði dómur staðfestur að öllu leyti, en til vara, að hann verði staðfestur með þeirri breytingu einni, að orðin: „Fyrrum stjórnarformaður og framkvæmdastjóri fyrirtækisins var Guðmundur G. Þórarinsson, fyrrum þingmaður Framsóknar og gjaldkeri flokksins“, sem er að finna í fyrirsögn á forsiðu í 4. tölublaði 51. árgangs Þjóðviljans 7. janúar 1986, skuli vera dauð og ómerk. Jafnframt er þess krafist, að áfrýjendum verði gert að greiða stefnda in solidum málskostnað fyrir Hæstarétti.

I.

Áfrýjendur reisa kröfu sína um ómerkingu hins áfrýjaða dóms hér fyrir dómi eingöngu á því, að samkvæmt 68. gr. laga nr.

85/1936, um meðferð einkamála í héraði, eigi dómari að vísa frá máli, telji hann sakarefnið eiga að sæta úrlausn annars dómstóls. Stefndi hafi kært málið til siðanefndar Blaðamannafélags Íslands með bréfi 24. janúar 1986, samtímis því, sem hann stefndi málinu til bæjarþings Reykjavíkur. Siðanefnd Blaðamannafélagsins hafi kveðið upp úrskurð 26. febrúar s.á., og hafi hann verið birtur aðilum og almenningi. Úrskurðir siðanefndar Blaðamannafélagsins séu dómsígildi og hún sett á stofn sem dómstóll til að úrskurða um „ábyrgð blaðamanns á öllu, sem hann skrifar“, og enn fremur um hlutlæga ábyrgð ritstjóra á skrifum í blað sitt, sbr. 2. og 6. gr. siðareglanna. Nefndin sé hliðstæð gerðardómi, og þar sem stefndi hafi kosið að snúa sér til hennar, verði hann að hlíta úrskurði hennar eingöngu. Ómerkja eigi því dóm héraðsdóms og vísa málinu frá héraðsdómi með lögjöfnun frá 68. gr. laga nr. 85/1936.

Áfrýjendur höfðu uppi frávísunarkröfu í héraði, sem meðal annars var reist á sömu ástæðu. Með úrskurði 4. september 1986 hratt héraðsdómari frávísunarkröfu þessari. Þess er eigi getið í áfrýjunarstefnu, að úrskurði þessum sé áfrýjað til Hæstaréttar, sbr. 17. og 34. gr. laga nr. 75/1973. Framangreindum úrskurði verður ekki haggað í Hæstarétti, nema vísa eigi málinu frá án kröfu. Svo háttar ekki til í máli þessu. Verður framangreindri ómerkingarkröfu því ekki sinnt.

II.

Málsatvikum er lýst í héraðsdómi. Fram er komið í málinu, að stefndi, Guðmundur G. Þórarinsson, seldi hlut sinn í Þýsk-íslenska verslunarfélaginu hf. 1979 og lét af stjórnarformennsku og framkvæmdastjórn. Hann varð aftur framkvæmdastjóri á árinu 1983 og var það fram til janúar 1984. Á því tímaskeiði kveðst hann ekki hafa átt hlut í félaginu og hafði ekki prókúru fyrir fyrirtækið. Guðmundur Þórðarson, fjármálastjóri fyrirtækisins á þeim tíma, er máli skiptir, kvaðst fyrir dómi hafa haft yfirumsjón með fjárreiðum og bókhaldi fyrirtækisins. Hann sagði, að rannsókn rannsóknardeildar ríkisskattstjóra hefði aðeins náð til rekstrarársins 1984. Aftur á móti hefði rannsóknardeildin áætlað söluskatt nokkur ár aftur í tímann, þar á meðal fyrir árin 1984, 1983 og 1982. Þessu hafi verið mótmælt og álagningin kærð. Aðilar hafa ekki mótmælt þessum framburði, og þykir mega við hann miða. Samkvæmt upplýsing-

um, sem fram komu við munnlegan málflutning fyrir Hæstarétti, eru skattamál félagsins enn til meðferðar hjá dómstólum og yfirlöndum.

Í forsiðufrétt Þjóðviljans, sem ágreiningslaust er, að kom út 7. janúar 1986, er nafn stefnda tengt Þýsk-íslenska verslunarfélaginu hf. Er þar fullyrt, að grunur leiki á um misferli í bókhaldi fyrir-tækisins og stórfelld skattsvik þess. Hér fyrir dómi er ekki um það deilt, að þáverandi ritstjórar Þjóðviljans, þeir Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, beri ábyrgð á umræddri frétt samkvæmt 3. mgr. 15. gr. laga nr. 57/1956, um prentrétt.

Stefndi, sem var stefnandi í héraði, krefst staðfestingar á dómi héraðsdóms, en þar segir m.a. í dómsorði:

„Aðdróttun sú um stórfelld skattsvik af hálfu stefnanda, sem kemur fram í fyrirsögn á forsiðufrétt í 4. tölublaði 51. árgangs Þjóðviljans hinn 7. janúar 1986, skal vera dauð og ómerk.“

Eftirgreind ummæli í sömu frétt:

„Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinsson..... Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins,“ skulu vera dauð og ómerk.“

Fyrirsögnin er tekin orðrétt upp í hinn áfrýjaða dóm.

Hér fyrir dómi er því ekki haldið fram, að stefndi tengist ætluð-um skattsvikum. Áfrýjendur halda því fram, að í greindri fyrirsögn og grein sé því ekki heldur dróttað að stefnda, að hann hafi gerst sekur um skattsvik. Blaðamanninum, er skrifaði greinina, hafi hins vegar þótt það frétt, að áhrifamikill stjórnmalamaður tengdist fyrir-tæki, sem grunað væri um skattsvik. Ummælin í fyrirsögninni um tengsl stefnda við fyrirtækið hafi verið rétt og tengingin eðlileg og í samræmi við hlutverk dagblaða. Stefndi hafi verið annar af framkvæmdastjórum fyrirtækisins hluta þess tíma, sem rannsóknin hafi spannað.

Viðurkennt er, að síðari ummælin séu misvísandi, enda hafi ritstjórar Þjóðviljans leiðrétt þau og beðist velvirðingar á rangri tíma-setningu þeirra í blaðinu, sem út kom 9. janúar 1986, en þá hafði stefndi gefið yfirlýsingu í Morgunblaðinu um málið.

III.

Fram er komið, að síðari ummælin, sem greind eru hér að framan, eru röng, og ber að staðfesta niðurstöðu héraðsdóms um

ómerkingu þeirra. Þegar ummælin í fyrirsögn fréttarinnar eru metin, verður að líta á fyrirsögnina og fréttina í heild. Í fréttinni er sagt, að rannsókn á bókhaldi fyrirtækisins nái nokkur ár aftur í tímann. Fyrirsögn og frétt lesin í heild verða ekki öðruvísi skilin en svo, að verið sé að dróttu því að stefnda, að hann tengist ætluðum skattsvikum fyrirtækisins. Þessi ummæli hafa ekki verið réttlætt, og ber því einnig að staðfesta niðurstöðu héraðsdóms um ómerkingu þeirra á þann hátt, sem í dómsorði greinir.

Aðdróttun sú, er felst í hinum ómerkту ummælum, er í héraðsdómi réttilega talin varða við 235. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940. Hér þykir mega líta til þess, að samkvæmt framburði Guðmundar Þórðarsonar hafði embætti ríkisskattstjóra afskipti af álagningu söluskatts á því tímabili, sem stefndi var framkvæmdastjóri, rangar tímasetningar í fréttinni voru leiðréttar í Þjóðviljanum og ómótmælt er, að úrskurður siðanefndar Blaðamannafélags Íslands frá 26. febrúar 1986, sem taldi fréttina alvarlegt brot á siðareglum félagsins, var birtur athugasemdalaust í blaðinu skömmu síðar. Refsing þykir því mega niður falla með hliðsjón af 8. tl. 1. mgr. 74. gr. laga nr. 19/1940, sbr. 2. mgr. sömu greinar.

Staðfesta má ákvæði hins áfrýjaða dóms um 100.000,00 króna miskabætur stefnda til handa með þeim vöxtum, sem í dómsorði greinir.

Samkvæmt 22. gr. laga nr. 57/1956 ber að fallast á kröfur stefnda um birtingu á dómsorði og forsendum þessa dóms á þann veg, að eftir verði tekið, í fyrsta eða öðru tölublaði Þjóðviljans, sem gefið verður út eftir birtingu dóms þessa. Samkvæmt heimild í 2. mgr. 241. gr. laga nr. 19/1940 er staðfest ákvæði hins áfrýjaða dóms um 50.000,00 króna greiðslu til stefnda til að kosta birtingu dóms þessa í opinberu blaði eða riti.

Ákvæði hins áfrýjaða dóms um málskostnað eru staðfest.

Áfrýjendum, Árna Bergmann og Össuri Skarphéðinssyni, ber að greiða stefnda 75.000,00 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti. Rétt þykir, að málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður, að því er varðar Útgáfufélag Þjóðviljans.

D ó m s o r ð:

Aðdróttun um tengsl stefnda, Guðmundar G. Þórarinssonar, við ætluð skattsvik, sem fram kemur í fyrirsögn forsíðufréttar

4. tölublaðs Þjóðviljans 51. árgangs hinn 7. janúar 1986, skal vera dauð og ómerk.

Eftirgreind ummæli í sömu frétt:

„Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinsson.....Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins,“ skulu vera dauð og ómerk.

Áfrýjendur, Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, greiði in solidum stefnda, Guðmundi G. Þórarinssyni, 100.000,00 krónur í miskabætur með dómvöxtum frá 30. janúar 1986 til 14. apríl 1987, en með hæstu innlánsvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga, nr. 25/1987, frá þeim degi til greiðsludags.

Birta skal dómsorð og forsendur dóms þessa með áberandi hætti í fyrsta eða öðru tölublaði Þjóðviljans, sem gefið verður út eftir birtingu dóms þessa.

Málskostnaður varðandi Útgáfufélag Þjóðviljans fellur niður í héraði og fyrir Hæstarétti.

Áfrýjendur, Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, greiði stefnda, Guðmundi G. Þórarinssyni, 50.000,00 krónur til að kosta birtingu dómsins í opinberum blöðum og in solidum samtals 150.000,00 krónur í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

S é r a t k v æ ð i

**Bjarna K. Bjarnasonar hæstaréttardómara og
Arnlfjóts Björnssonar prófessors.**

Við erum samþykkir dómsatkvæði meiri hluta dómenda að öðru leyti en því, sem segir um refsingu. Við lítum svo á, að ekki séu efni til að beita ákvæðum 74. gr. hegningarlaga. Með vísun til þess teljum við, að staðfesta megi ákvæði héraðsdóms um refsingu ritstjórnanna.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 17. júlí 1987.

Mál þetta, sem tekið var til dóms að loknum munnlegum málflutningi 19. júní sl., er höfðað hér fyrir þinginu með stefnu, birtri 29. janúar 1986, af Guðmundi Garðari Þórarinssyni verkfræðingi, Gnoðarvogi 24, Reykjavík, nnr. 3117-4821, gegn Útgáfufélagi Þjóðviljans, nnr. 9355-0048, og ritstjórum blaðsins, þeim Árna Bergmann, Álfheimum 48, Reykjavík, nnr. 0505-0774, og Össuri Skarphéðinssyni, Hjarðarhaga 26, Reykjavík, nnr. 9932-1822.

Dómkröfur stefnanda eru þessar:

- 1.a. að aðdróttun sú um stórfelld skattsvik af hálfu stefnanda, sem fram kemur í fyrrsögn á forsíðufrétt í 4. tölublaði 51. árgangs Þjóðviljans 7. janúar 1986, verði dæmd dauð og ómerk, til vara, að fyrrsögnin í heild verði ómerkt,
- b. að eftirgreind ummæli í sömu frétt verði dæmd dauð og ómerk: „Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinsson.....Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins...”
2. að stefndu verði dæmdir til þess að greiða stefnanda in solidum 100.000,00 kr. í miskabætur ásamt dómvöxtum samkvæmt lögum nr. 56/1979, sbr. nú lög nr. 25/1987, frá 30. janúar 1986 til greiðsludags, til vara, að ritstjórunum einum verði gert að greiða miskabæturnar,
3. að stefndu Árna og Össuri verði gert að greiða sekt til ríkissjóðs,
- 4.a. að stefndu verði gert að birta dómsorð og forsendur dóms í máli þessu með áberandi hætti á forsíðu fyrsta tölublaðs Þjóðviljans, sem gefið verður út eftir birtingu dómsins,
- b. að stefndu verði dæmdir til að greiða stefnanda in solidum 100.000,00 kr. ásamt dómvöxtum frá 30. janúar 1986 til greiðsludags til þess að kosta birtingu dómsins í öllum dagblöðum,
5. að stefndu verði dæmdir til að greiða stefnanda málskostnað að skaðlausu samkvæmt gjaldskrá LMFÍ. Stefndu gerðu í upphafi kröfu um frávísun málsins, en henni var hrundið með úrskurði 4. september 1986.

Dómkröfur stefndu eru nú þessar:

Aðallega er krafist sýknu af öllum kröfum stefnanda í málinu, en til vara sýknu að hluta. Í báðum tilvikum er krafist málskostnaðar úr hendi stefnanda að mati dómsins.

Sáttaumleitanir dómarans báru ekki árangur.

I.

Stefnandi kveður málavexti þá, að þriðjudaginn 7. janúar 1986 hafi birst frétt á forsíðu Þjóðviljans undir fyrrsögninni:

„Þýsk-íslenska: GRIPNIR Í SKYNDIÚTHLAUPI.

Eitt stærsta innflutningsfyrirtæki landsins grunað um að hafa dregið á annað hundrað milljónir kr. undan skatti. Viðtæk rannsókn nær til síðustu ára. Fyrrum stjórnarformaður og framkvæmdastjóri fyrirtækisins var Guðmundur G. Þórarinnsson, fyrrum þingmaður Framsóknar og gjaldkeri flokksins.“

Frétt þessi hafi verið aðalfrétt blaðsins þennan dag, birt efst á forsiðu og náð yfir meginhluta hennar. Notuð hafi verið fimm dálka fyrirsögn og fyrirsagnaletur af stærstu gerð. Tilefnið hafi verið, að starfsmenn skatt-rannsóknarstjóra hafi haft bókhald Þýsk-íslenska hf. til athugunar um nokkurt skeið. Í fréttinni sé vitnað til Guðmundar Þórðarsonar, sem sagður er „fjármálastjóri og stjórnarformaður fyrirtækisins“, en skömmu síðar sé fullrytt:

„Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinnsson, fyrrv. alþm. Framsóknarflokksins og núverandi gjaldkeri flokksins. Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins ásamt Ómari Kristjánssyni, hálfbróður sínum.“

Í fréttinni sé ekki greint frá því, hver sé heimild blaðsins fyrir síðastgreindum fullryðingum. Hið rétta sé, að stefnandi hafi keypt fyrirtækið ásamt Ómari Kristjánssyni, sem tekið hafi að sér framkvæmdastjórn, en stefnandi hafi verið stjórnarformaður. Í ársbyrjun 1979 hafi stefnandi selt allt hlutfé sitt í félaginu og látið af störfum sem stjórnarformaður þess, og síðan hafi hann hvorki átt hlut í því né setið í stjórn. Að loknum alþingiskosningum 1983 hafi hann komið til starfa aftur sem annar af tveimur framkvæmdastjórum fyrirtækisins með sérstök verkefni við gerð samninga. Við þessi sérstöku verkefni hafi stefnandi starfað til áramóta 1983/1984, en látið þá af störfum. Á þessum tíma hafi hann ekki haft prókúru og ekki komið nálægt bókhaldi né fjármálum fyrirtækisins.

Með bréfi, dags. 24. janúar 1986, kærði stefnandi skrif Þjóðviljans fyrir siðanefnd Blaðamannafélags Íslands. Siðanefndin fjallaði um málið á fundum sínum í febrúar 1986 og kvað upp úrskurð sinn 26. febrúar 1986. Þar kemur fram, að blaðamaður sá, sem skrifaði umrædda frétt, Lúdvík Geirsson, sem nú er fréttastjóri Þjóðviljans, hafi komið á fund nefndarinnar 5. febrúar 1986. Í niðurstöðu úrskurðarins segir svo:

„Siðanefnd greinir brot á siðareglum svo skv. 6. gr. þeirra: a) óverulegt, b) ámælisvert, c) alvarlegt, d) mjög alvarlegt.

Úrskurður siðanefndar Blaðamannafélags Íslands er sá, að frétt Þjóðviljans sé *alvarlegt* brot á 3. gr. siðareglna Blaðamannafélagsins. Fyrsta mgr. þeirra hljóðar svo: „Blaðamaður vandar upplýsingasöfnun sína svo sem kostur er og sýnir fyllstu tillitsemi í vandasömum málum.“

Stefnandi telur, að í frétt Þjóðviljans felist gróf meidyrði í sinn garð,

enda virðist svo sem fréttin hafi aðallega verið skrifuð í þeim tilgangi að sverta mannorð sitt. Stefnandi bendir á, að siðanefnd Blaðamannafélagsins hafi einróma úrskurðað fréttina „alvarlegt brot“ á siðareglum félagsins, og sé það þyngsti áfellisdómur, sem siðanefndin hafi felld til þessa. Hann bendir og á, að hvorki skattrannsóknarstjóri né Rannsóknarlögregla ríkisins hafi séð ástæðu til að taka skýrslu af sér í þeirri viðamiklu rannsókn, sem þarna hafi farið fram. Hann telur, að fyrirsögnin verði ekki skýrð á annan veg en þann, að hann hafi gerst sekur eða beri a.m.k. ábyrgð á einhverjum stórfelldustu skattsvikum, sem framin hafi verið hér á landi. Aðdróttunin sé svo studd ósönnum ummælum í fréttinni sjálfri. Fréttaflutningurinn sé í heild mjög ámælisverður, enda sé byggt á því einu, að athugun hafi farið fram á vegum skattrannsóknarstjóra á bókhaldi fyrirtækisins. Árás blaðsins á sig, sem byggð sé á ósannindum, sé þó allt annars eðlis, bæði þarflaus með öllu og jafnframt lúaleg árás á pólitískan andstæðing, þar sem sér sé gefið að sök að hafa framið eða átt þátt í alvarlegu afbroti. Með þessu hafi þeir, sem ábyrgð beri á skrifum blaðsins, farið langt út fyrir allt vel-sæmi í hinni pólitísku umræðu. Meiðyrðin séu enn alvarlegri fyrir þá sök, að þau séu birt í fyrirsögn, sem nær yfir þvera forsiðu blaðsins, sem og þá staðreynd, að blaðamaður sá, sem skrifaði hina umræddu frétt, lét birta hin ósönnu ummæli um afskipti stefnanda af Þýsk-íslenska hf. gegn betri vitund. Í ljós sé leitt, að blaðamaðurinn hafi hringt í fyrirtækið og ætlað að tala við stefnanda. Hann hafi fengið að tala við Guðmund Þórðarson framkvæmdastjóra og haldið, að hann væri þar að tala við stefnanda. Guðmundur Þórðarson hafi leiðrétt misskilninginn og sagt blaðamanninum, að stefnandi væri hættur fyrir tveimur árum.

Lúðvík Geirsson blaðamaður hafi komið hér fyrir dóminn sem vitni. Hann hafi útskýrt, að hann hafi flett upp í ritinu Íslenskum fyrirtækjum 1985. Þar hafi staðið, að framkvæmdastjórar fyrirtækisins væru tveir, Ómar Kristjánsson og stefnandi. Þá hafi hann hringt og ætlað að tala við stefnanda, en misskilningurinn hafi verið leiðréttur. Þá hafi hann ætlað að afla sér upplýsinga frá hlutafélagaskrá, en ekki fengið allar tilkynningarnar. Hann hafi flett upp í ritinu Frjálsri verslun frá 1983 og séð, að stefnandi væri nýorðinn framkvæmdastjóri. Þessar útskýringar blaðamannsins sýni einungis, að heimildir hans hafi verið haldlitlar og hann hafi eftir samtalið við Guðmund Þórðarson haft fulla ástæðu til þess að kanna aðild stefnanda betur, en ekki gert, og hafi hann því sett fréttina í blaðið ásamt fyrirsögninni gegn betri vitund. Blaðamaðurinn hafi lýst því hér fyrir dómi, að nöfn væru fréttir og þekkt nöfn eins og stefnanda væru meiri fréttir. Álit siðanefndar félagsins segi í raun það, sem segja þurfi um slík vinnubrögð.

Stefnandi telji sig knúinn til þess að fá aðdróttun blaðsins í sinn garð

hnekkst með dómi, aðdróttun um, að hann hafi framið eða beri ábyrgð á mjög alvarlegu afbroti, aðdróttun, sem birt hafi verið og borin út gegn betri vitund.

Stefnandi reisir kröfur sínar á 1. mgr. 241. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940, 264. gr. sömu laga og 15. gr. og 17. gr. laga nr. 57/1956, um prentrétt, 235. og 236. gr. alm. hgl. svo og 22. gr. laga um prentrétt og 2. mgr. 241. gr. alm. hgl.

II.

Stefndu styðja sýknukröfur sínar í fyrsta lagi á aðild. Höfundarábyrgð Lúðvíks Geirssonar sé ekki til að dreifa, og enginn hafi verið sérstaklega skráður ábyrgðarmaður Þjóðviljans 7. janúar 1986. Hlutlæga ábyrgðin hvíli á útgefanda eða ritstjóra, en ekki báðum. Hér hefði átt að stefna öðrum og hinum til vara. Þess vegna sé sú krafa gerð, að Svavar Gestsson f.h. Útgáfufélags Þjóðviljans verði sýknaður í máli þessu, með því að ritstjórnarnir tveir, Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, dæmi sakaraðildina varnar megin.

Í öðru lagi séu það réttlætningarástæður og ástæður, er lúta að hlutverki dagblaða í nútímaþjóðfélagi, og loks exceptio veritatis, sannindareglan.

Fréttin um rannsókn á ætluðum skattsvikum Þýsk-íslenska hafi komið í öllum fjölmiðlum. Morgunblaðið hafi 4. janúar 1986 sagt frá því, að innflutningsfyrirtæki sé grunað um stórfelld skattsvik, og um kvöldið hafi Ríkissjórnvarpið sagt, að Þýsk-íslenska væri nú til sérstakrar rannsóknar hjá skattfyrirvöldum, grunað um stórfelld skattsvik á undanförunum árum. DV hafi birt frétt mánudaginn 6. janúar og síðan Morgunblaðið aftur og Þjóðviljinn samtímis 7. janúar. Forystumenn fyrirtækisins og eigendur hafi verið nafngreindir, en Þjóðviljinn, eitt dagblaðanna, hafi nafngreint stefnanda sem forystumann fyrirtækisins fram á árið 1984.

a) Stefnandi flokki ummælin í máli þessu í tvennt. Beri fyrst að líta á fyrri flokkinn: aðdróttun í fyrirsögn. Það sé gölluð kröfugerð í meiðyrðamáli að tilgreina ekki nákvæmlega hin um stefndu orð. Hér verði því að álíta, að hann krefjist ómerkingar á allri fyrirsögninni.

Af orðalagi fyrirsagnarinnar sé ljóst, að stefnandi eigi ekki sakaraðild að mestum hluta hennar. Allt, sem sagt sé í fyrirsögninni um fyrirtækið og rannsóknina á því, beinist að öðrum en Guðmundi. Málsóknarrétturinn fari eftir því, við hvern sé átt með ummælunum. Hér þurfi því að sýkna stefndu vegna aðildarskorts stefnanda af fyrstu 27 orðum þessarar fyrirsagnar, sem fjalli ekki um Guðmund G. Þórarinsson, heldur um hlutafélagið Þýsk-íslenska hf.

Eftir standi þá orðin um stefnanda sjálfan. Þar eigi hann sakaraðild. En sýkna beri stefndu af þeim kröfufélagi stefnanda af þeirri einföldu ástæðu,

að hvert orð sé þar satt og rétt. Þetta fari eftir sannindareglunni. Íslensk dómvenja sé ótvíræð í þessu efni. Hún hvíli óskorað á þeirri meginreglu, að sannindi ummæla valdi sýknu. Hvernig ætti t.d. að dæma þau orð dauð og ómerk, að stefnandi hafi verið alþingismaður og gjaldkeri Framsóknarflokksins? Og vissulega var hann fyrrum stjórnarformaður og fyrrum framkvæmdastjóri Þýsk-íslenska hf.

Hér komi því til álita, hvort í því felist aðdróttun í skilningi refsilaga, að nafn Guðmundar G. Þórarinssonar sé nefnt í sömu andrá og Þýsk-íslenska hf., þegar fyrirtækið liggur undir grun um stórfelld skattsvik. Það sé algerlega óleyfileg túlkun á tengingu Guðmundar við Þýsk-íslenska hf. í fyrirsögninni, að það sé verið að saka hann persónulega um stórfelld skattsvik. Hins vegar sé í fyrirsögninni beinlínis verið að minna á tengsl Guðmundar við þetta fyrirtæki. Það kunni að vera, að Guðmundi þyki það miður, þegar svona er komið fyrir fyrirtækinu, en þessi tenging sé fullkomlega eðlileg og í samræmi við skyldur dagblaðsins og eigi sér þar að auki gildir réttlætíngarástæður, svo sem:

1. Það sé almennt vitað, að Guðmundur hafi reist fyrirtækið úr dái á sínum tíma, rekið það með dugnaði í nokkur ár, átt mikinn hlut að því að gera það að fjárhagslegu stórveldi og stutt það leynt og ljóst með ráðum og dáð.

2. Það sé vituð staðreynd, að hann var framkvæmdastjóri fyrirtækisins á þeim tíma, sem skattrannsóknin spannar yfir, árið 1983 og árið 1984. Fyrirtækið sjálft hafi auglýst það rækilega.

Hér sé komið að ábyrgð framkvæmdastjóra á því, sem fram fer í fyrirtækjum þeirra. Almennt sé þeim hrósað, ef vel gengur, en hallmælt, ef eitthvað fer úrskaiðis. Raunveruleg sök þeirra eða ábyrgð á því, sem miður fer og kynni að vera refsivert, liggi sjaldnast í augum uppi, og þeir séu ekki sekir, fyrr en sök þeirra hafi verið sönnuð.

Ljóst sé, að tengsl Guðmundar G. Þórarinssonar við Þýsk-íslenska hf. og vitneskja Þjóðviljans í því efni sé fullkomin réttlætíng þeirra orða, sem fjalli um Guðmund í fyrirsögn Þjóðviljans.

b) Þá sé það hinn flokkur ummælanna, sem stefnt er út af, en þar séu orðin tilfærð nákvæmlega innan gæsalappa, svo sem vera ber. Þau eru svoljóðandi:

„Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinsson.....Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins.....“

Hér sé um villandi frásögn að ræða, sem Þjóðviljinn leiðrétti strax 9. janúar 1986. Þjóðviljinn vilji hafa það, sem sannara reynist. Leiðréttingin sjálf sé fullkomin refsileysiástæða vegna þessara ummæla. Allir eigi leiðréttingu orða sinna. Stefnandi geri hins vegar allt of mikið úr því, að þessi

tímasetning meiddi æru hans, því að hann *var* einn stærsti hluthafinn og hann *var* stjórnarformaður. Stefnandi flytji mál sitt hér fyrir siðanefndinni og í stóryrtri blaðagrein á þeim nótum, að hann sé sakaður persónulega um skattsvik Þýsk-íslenska hf. Það hafi Þjóðviljinn aldrei gert. Í sóknarskjöllum og í áðurnefndri blaðagrein leggur stefnandi áherslu á, að Þjóðviljinn hafi vitandi vits haft tímasetninguna ranga til þess eins að rægja sig að ósekju. Þessu sé mótmælt harðlega. Í blaðaviðtölum og í sóknarskjöllum hafi stefnandi farið með rangar staðhæfingar um mál þetta. Nægi í því sambandi að benda á tvennt. Í viðtali við DV 8. janúar 1986 sé haft eftir Guðmundi G. Þórarinssyni í fyrirsögn: „Mikil reglusemi í bókhaldi fyrirtækisins.“ Næsta dag, 9. janúar 1986, segi Ómar Kristjánsson í Helgarpóstinum, að þeim í fyrirtækinu hafi orðið á mistök með þessu orðalagi: „...ég get sagt það fullum fetum, að mér er það ljóst nú, að það hafa verið gerð hér mistök“. Í sóknarskjöllum og blaðagreinum leggi Guðmundur G. Þórarinsson áherslu á, að hann hafi lítið komið nálægt „fjármálum“ fyrirtækisins og ekki haft þar nein „mannaforráð“. Hvort tveggja sé rangt. Bent sé á viðtal Ómars Kristjánssonar í Frjálsri verslun í mars 1983, þegar hann er að fagna aðild Guðmundar G. Þórarinssonar að stjórnun fyrirtækisins. Þar sé birt mynd af starfsmannafundi í Þýsk-íslenska hf., sem sagt er, að haldnir séu daglega, og hver stjórn þessum fundum annar en Guðmundur G. Þórarinsson.

Hin tilvitnuðu ummæli, sem stefnt sé út af, séu samkvæmt framansögðu eftir leiðréttingu Þjóðviljans á tímasetningunni refsilaus með öllu.

III.

Forsíðufrétt Þjóðviljans 7. janúar 1986 um fyrirtækið Þýsk-íslenska hf. skiptist í fyrirsögn og nánari frétt í smærra lettri. Fyrirsögnin er tekin upp orðrétt hér að framan. Þar er setningin: „Fyrrum stjórnarformaður fyrirtækisins og framkvæmdastjóri var Guðmundur G. Þórarinsson, fyrrum þingmaður Framsóknar og gjaldkeri flokksins.“ Með því er dróttað að stefnanda, að hann tengist stórfelldu skattsvikamáli. Aðdróttun þessi er mjög meiðandi fyrir stefnanda, ósönn og rakalaus. Aðdróttunin í fyrirsögninni er studd ósönnum ummælum í fréttinni sjálfri, sem prentuð er með smærra lettri. Þessi meiðyrði hafa á engan hátt verið réttlætt, og ber að taka kröfur stefnanda um ómerkingu þeirra til greina.

Enginn var sérstaklega skráður ábyrgðarmaður Þjóðviljans 7. janúar 1986. Skv. 3. mgr. 15. gr. laga nr. 57/1956 ber útgefandi rits eða ritstjóri refsí- og fébótaábyrgð, þegar höfundur hefur ekki nafngreint sig. Með vísan til orðalags þess ákvæðis og dómvenju verður ábyrgð á ummælunum lögð á ritstjóra blaðsins, stefndu Árna Bergmann og Össur Skarphéðinsson, samkvæmt varakröfu stefnanda, en stefndi Útgáfufélag Þjóðviljans verður sýknaður af kröfum stefnanda.

Í hinum um stefndu ummælum felst slík árás á æru stefnanda, að taka ber til greina kröfu hans um miskabætur úr hendi ritstjórnanna skv. 1. mgr. 264. gr. alm. hegningarlaga.

Með vísan til 235. gr. alm. hegningarlaga verða stefndu, Árni og Össur, dæmdir til að greiða hvor um sig sekt, að fjárhæð 25.000,00 kr., til ríkissjóðs. Samkvæmt 53. gr. alm. hegningarlaga, sbr. 7. gr. laga nr. 101/1976, verður vararefsing eigi ákveðin.

Fallast ber einnig á þá kröfu stefnanda, að stefndu verði gert að birta dómsorð og forsendur dómsins með áberandi hætti á forsiðu fyrsta tölublaðs Þjóðviljans, sem gefið verður út eftir birtingu dómsins, skv. 2. mgr. 22. gr. laga nr. 57/1956, svo og, að stefndu greiði honum fjárhæð til að kosta birtingu dómsins í opinberum blöðum, skv. 2. mgr. 241. gr. alm. hegningarlaga, sem ákveðst 50.000,00 kr.

Eftir þessum úrslitum ber að dæma stefndu til að greiða stefnanda málskostnað, sem ákveðst 75.000,00 kr.

Garðar Gíslason borgardómari kvað upp dóminn.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Útgáfufélag Þjóðviljans, skal vera sýkn af kröfum stefnanda, Guðmundar G. Þórarinssonar, í máli þessu. Málskostnaður, að því er hann varðar, fellur niður.

Aðdróttun sú um stórfelld skattsvik af hálfu stefnanda, sem fram kemur í fyrirsögn á forsiðufrétt í 4. tölublaði 51. árgangs Þjóðviljans 7. janúar 1986, skal vera dauð og ómerk.

Eftirgreind ummæli í sömu frétt:

„Stjórnarformaður fyrirtækisins og annar framkvæmdastjóri þess fram á haustdaga 1984 var Guðmundur G. Þórarinsson... Hann er einn af stærstu hluthöfum fyrirtækisins,“ skulu vera dauð og ómerk.

Stefndu, Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, greiði stefnanda in solidum 100.000,00 kr. í miskabætur ásamt dómvöxtum frá 30. janúar 1986 til greiðsludags.

Stefndu, Árni Bergmann og Össur Skarphéðinsson, greiði hvor um sig 25.000,00 króna sekt til ríkissjóðs.

Birta skal dómsorð og forsendur dóms þessa með áberandi hætti á forsiðu fyrsta tölublaðs Þjóðviljans, sem gefið verður út eftir birtingu dómsins.

Stefndu, Árni og Össur, greiði stefnanda in solidum 50.000,00 kr. til þess að kosta birtingu dómsins í opinberum blöðum og 75.000,00 kr. í málskostnað.

Dóminum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.